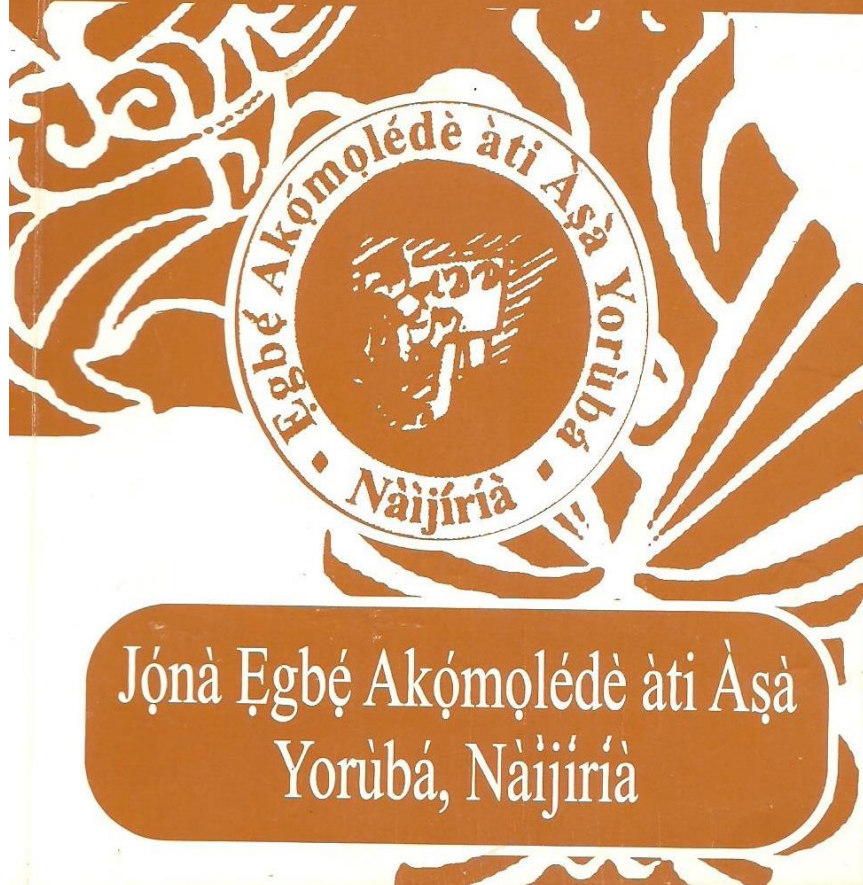

YORÚBÁ GBÓDE

FỌL. 6, NỌ. 1, 2016

Babatunde C.T.

Yorùbá Gbòde

FOL. 6, NO. 1, 2016

**Jónà Ègbé Akómólédè àti Àsà
Yorùbá, Nàìjíríà**

National Journal of the Association of Teachers of
Yorùbá Language and Culture of Nigeria

© Egbé Akómólédè àti Àsà Yorùbá, Nàìjíríà, 2016
(Association of Teachers of Yorùbá Language and Culture of Nigeria)

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced or transmitted in any form or by any means without permission.

First Published 2016
ISSN 1118 - 2482

Direct all enquiries to:

Túnjì Adéyanjú
Department of Languages
Federal Girls' Government College
P.M.B. 1051, Òyó
Òyó State
08034867603, 07014709224

Produced for the Association by

MACMILLAN NIGERIA PUBLISHERS LTD.

Ìlúpéjú Industrial Estate
P.O. Box 264, Yaba, Lagos
New Olúyòlé Industrial Estate
P.O. Box 1463, Ibadan

Companies and representatives throughout the world.

Ìtòka Àkóónú

Ojú Ìwé

Ìgbìmò Àpapò Egbé Akómólédè àti Àsà Yorùbá, Nàìjíríà Fún Oḍún 2015 - 2017	vi
Àwọn Ìrírídọgbọn Látí Ìpínlẹ̀ Kòḍokan	vii
Àwọn Olùbádámọ̀ràn Ààrẹ̀ Látí Ìpínlẹ̀ Kòḍokan	vii
Àwọn Àgbà Egbé	vii
Àwọn Alága àti Akòwé Látí Ìpínlẹ̀ Kòḍokan	viii
Àníyàn Egbé	ix
Kére O!	ix
Ìgbìmò Aṣètò Yorùbá Gbòde	x
Àwọn Igi-lẹ̀yìn Ogbà Olótùú	x
Òrò Olótùú	xi
Àwọn Tó Lọwọ̀ Nínú Kíkọ̀ Fol. 6, No. 1, 2016	xii
Òrò Ìkíni Káàbò sí Ìpàdé Gbogbo gbòde ti Ọṣun 2015 - Àlùfáà Ayò Adésínà - (Ààrẹ̀ Egbé)	1
Òrò Ìṣíde Àpérò (Ọṣun 2015)- Ọ̀jògbọn Bísí Ọ̀gúnṣínà	7
Ètò Ààbò Fún Ará Ìlú Lórí Ìṣẹ̀rùbàlú Láwùjọ - Àyányemí, Joshua Àyánníyì	17
Ọṣẹ̀ Tí Èsìn Ìgbàlódé, Ètò Ọ̀lájú àti Àwùjọ́ Ní Ẹ̀ Fún Àgbénde Èdè Abíníbí - Àyányemí, Joshua Àyánníyì	31
Ọṣẹ̀ Tí Ìṣẹ̀rùbàlú Ní Ẹ̀ Lórí Ìdàgbàsókè Àwùjọ́ - Arábinrin Olúsànyà, Justina Olábòwálé.....	47

Ipa Ará Ilú Lórí Ìdènà Ìṣẹ̀rùbàlú Láwùjọ - <i>Christiana Táíwò Aya Babátúndé</i>	63
Ipa Àwọn Ònkòwé Èdè Yorùbá Fún Ìdàgbàsókè Àwọn Ògo Wẹrẹ Orílẹ̀-èdè Nàìjíríà Fún Ìjọba Tó Dára: Àgbéyẹ̀wò Kúyẹ Tí J. F. Odúnjọ Kọ - <i>Christiana Táíwò Aya Babátúndé</i> ...	75
Ipa Ilé-ìṣẹ̀ Aṣẹ̀wetà àti Ònkòwé Lórí Ìdènà Ìṣẹ̀rùbàlú Láwùjọ - <i>Omótáyò Oláolúwa Paul</i>	86
Ètò Ààbò Tó Mèhẹ̀ Ní Nàìjíríà Òun Okùnfà àti Ọ̀nà Àbáyọ - <i>Làìsì, Ísìákà Abíolá àti Alóngé, Isaac Olúṣolá</i>	96
Orúkọ Egbé Yí: Èyí Nkó? - <i>Omòwé Olánipèkun Olúránkínṣẹ̀</i> ..	105
Ìlò Èdè Yorùbá Nínú Ilé-ìṣẹ̀ Ìròyìn Fún Ètò Ìṣẹ̀jọba - <i>Olúwákẹ̀mì Aya Adéfowópè</i>	124
Ojúṣe Olùkó Èdè Yorùbá Nínú Ètò Ìṣẹ̀jọba - <i>Fásawẹ̀, Joseph Okéníyì</i>	138
Orin Arò Fún Olódgbé Adémólá Afoláyan Gabriel - <i>Díákónì Omòwùmí Fálẹ̀yẹ̀</i>	143
Ipa Ìjọba Lórí Ìdènà Ìṣẹ̀rùbàlú Ní Orílẹ̀-èdè Nàìjíríà: (2009 - 2016) - <i>Omòwé Solomon Adébáyò Olábòdé</i>	147
Àwọn Ìpènjà Tó Ní Kojú Dídèkun Ìṣẹ̀rùbàlú Láwùjọ - <i>Modúpéolá Aya Azeez</i>	156
Ipa Àwọn Oríṣìrísí Egbé Lórí Ìdènà Ìṣẹ̀rùbàlú Láwùjọ - <i>Bilqis Adébólá Aya Lawal</i>	164
Ipa Àwọn Oníròyìn Látì Dènà Àkitiyan Àwọn Aṣẹ̀rùbàlú Láwùjọ Wa - <i>Oláníyì Tímótíù Oláyíwólá àti Omọ̀oba</i> <i>Ọ̀nàlagun A.O.</i>	174
Ìbèrẹ̀ Ìṣẹ̀rùbàlú Láwùjọ àti Ọ̀nà Àbáyọ - <i>Akíntóyè Olúwólé Samuel</i>	185

Iná Ètò Èkó Ní Jó Àjórẹ̀yìn Ní Orílẹ̀-Èdè Nàìjíríà - <i>Agboolá Folúkẹ̀ Elizabeth</i> (Ìpínlẹ̀ Èkó, Akẹ̀kọ̀ Ilé-ẹ̀kọ̀ Gírama Àgbà).....	195
Ìṣẹ̀ Àgbẹ̀ - Àjàlá Abigael Dámilólá (Ìpínlẹ̀ Ọ̀sun, Akẹ̀kọ̀ Ilé-ẹ̀kọ̀ Gírama Kékeré).....	198
Àṣà Ìbọ̀wò Fún Àgbà - Táíwò Raheemat (Ìpínlẹ̀ Ọ̀yó, Akẹ̀kọ̀ Ilé-ẹ̀kọ̀ Alákò̀bèrẹ̀)	201
Èsì Ìdíje Àròkọ̀ Odún 2015 (Ọ̀sun 2015)	203
Communique.....	204

Ipa Àwọn Ònkòwé Èdè Yorùbá Fún Ìdàgbàsókè Àwọn Ògo Wẹwẹ Orílẹ̀-èdè Nàìjíríà Fún Ijọba Tó Dára: Àgbéyẹ̀wò Kúyẹ̀ Tí J.F. Qdúnjọ Kọ

Christiana Taiwo Aya Babátúndé

Àṣamọ̀

Ìwé àpilẹ̀kọ yìí dá lé akitiyan láti ṣe àgbéjínlẹ̀ lórí ipa àwọn ònkòwé èdè Yorùbá fún idàgbàsókè àwọn ògo wẹwẹ orílẹ̀-èdè Nàìjíríà fún ijọba tó dara. Ìwé Kúyẹ̀ tí J.F. Qdúnjọ kọ ni a máa lò láti fi ṣe ọ̀pákùtẹ̀lẹ̀ fún kókó àpilẹ̀kọ yìí. A gbàgbó wí pé ní igúnlẹ̀ isẹ̀ yìí, a ó rí àwọn ẹ̀rí lẹ̀dikan-ò-jọkan láti fi ẹ̀ṣẹ̀ rẹ̀ múlẹ̀ pé itọ́jú àwọn ògo wẹwẹ̀ àti àwọn ọ̀dọ̀ nínú àwùjọ láti ọwọ̀ ijọba àti ọlọdanni kọ̀dikan títí kan àwọn lóókọ-lóókì nínú àwùjọ ní ó le ṣe ọ̀kúnfa àti ifẹ̀ṣẹ̀múlẹ̀ imúduró ijọba rere nínú àwùjọ wa.

Ìfààrà

Kókó pàtàkì tí kò ṣeé fọwọ̀ rọ̀ sẹ̀yìn ní àwùjọ ni àpilẹ̀kọ yìí dá lé. Ó jẹ̀ mọ̀ isẹ̀ awòye-róye lórí ọ̀kan pàtàkì lára àwọn nńkan tó ń fa kí àwọn ọ̀dọ̀ máa fa rògbòdiyàn lówùjọ tí iwà ipá sì ṣe pọ̀ bẹ̀ẹ̀ tó fi dà bíi pé ipa ijọba kò fẹ̀ ká ọ̀rọ̀ náà. Bẹ̀ẹ̀ a sì mọ̀ pé bí ijọba yóò bá dara, ayàfi kí àlàáfíà kọ̀kọ̀ jọba. Àlàáfíà ló le bí idàgbàsókè. Àpilẹ̀kọ yìí ríi pé àwùjọ fi ọwọ̀ wẹwẹ̀ mú ọ̀rọ̀ ẹ̀kọ̀ àwọn ògo wẹwẹ̀. Bẹ̀ẹ̀ ọmọ̀ ti a kò kọ̀ ni yóò gbé ilé tí a kọ̀ tà àti pé ọwọ̀ tó bá dilẹ̀ ni ẹ̀ṣù ń bẹ̀ níṣẹ̀. Bí a bá fẹ̀ pinwọ̀ iwà ipánlẹ̀ ní orílẹ̀ èdè yìí, tí ijọba yóò sì fọ̀kàn balẹ̀ ṣe ijọba tó dara, dandan ni kí a gbájú mọ̀ ẹ̀kọ̀ àwọn ògo wẹwẹ̀ ilú. Tí ọ̀rọ̀ imọ̀ ibara-ẹ̀ni-gbẹ̀pọ̀-lówùjọ ti àwọn kan mọ̀ sí sosíọ̀ lẹ́jì lítírẹ̀ṣọ̀ la ṣe àmúlò fún itupalẹ̀ wa. A sì yan iwé itàn àròso Kúyẹ̀ tí J.F. Qdúnjọ kọ̀ gégé̀ bí ohun èlò isẹ̀wádìí náà. Ìwádìí náà fi hàn pé bí a bá dágunlá sí kíkọ̀ àwọn ọ̀mọ̀dé lẹ̀kọ̀, wàhálà ni wọn yóò dà fún àwùjọ, ipá ijọba kò sì ní ran ọ̀ràn náà.

Ìhà Tí Ijọba Kọ Sí Èkọ Àwọn Ògo Wẹwẹ Àti Ipa Tó Kó Nínú Ètò Iṣẹ̀jọba Rere

Yorùbá bọ, wọn ní bọmọ́dẹ́ bá ṣubu a wo iwájú, bí àgbà bá ṣubú a wẹyìn wo. Ọrọ̀ iṣẹ̀jọba reré tí gbogbo ayé fí bọ ẹnu yí, ọrọ̀ sùnnùkùn nì, ojú, sùnnùkùn sì la le fí wo o, ọrọ̀ tó wà nílẹ̀ kọ́já ká wo o léréfẹ́ẹ̀ lọ. A gbọ́dọ̀ wo ẹyìn wò kí a lè mọ ohun tó ẹ̀ okùnfà iṣòrò àiṣẹ̀jọba rere tí gbogbo ayé n̄ pariwo lórílẹ̀ èdè Nàìjíríà àti bí a ẹ̀ le wá ọ̀nà àbáyọ̀ sí iṣòrò nàà.

Kí í ẹ̀ àsọ̀dùn bí a bá sọ pé n̄nkan kò ẹ̀nu-unre lẹ́ka iṣẹ̀jọba lórílẹ̀ èdè yí lóní. Gbogbo ayé ló n̄ kigbe pé kò sówó, bèẹ̀ nàà nì iwà ipá lóríṣíríṣi gba gbogbo ilú. Ijọba ẹ̀ gbèsè gbogbo káákiri. Àwọn ilé iṣẹ̀ ijọba tí ẹ̀nu kọ́lẹ̀. Iná imọ̀námọ̀nà n̄ ẹ̀ mọ̀namọ̀na, àwọn ojú popo tí bàjẹ̀ kọ́já ààlā nítòrí ijọba kò rí owó láti fí ẹ̀ ètò iṣúná ilú. Ohun tó sì fa èyí nì pé ètò ọ̀rọ̀ ajé orílẹ̀-èdè tí ẹ̀nukọ́lẹ̀, àwọn ọ̀dọ̀ ní ẹ̀kùn Gúsù orílẹ̀ èdè tí ba gbogbo ọ̀pá epo jẹ́, bèẹ̀ epo rọ̀bì sì nì kókó ohun tí Nàìjíríà fí ẹ̀sàgbára. Àwọn ọ̀dọ̀ tí apá Àríwá tí darapọ̀ mọ̀ àwọn alákatákítí ẹ̀sin, wọn n̄ pànyàn lójoojúmọ̀, wọn n̄ jolé wọn sì n̄ ba dúkíá ijọba jẹ́ bó tí wù wọn. Ní apá Ìlā Oòrùn, ogun ijínigbé ló gba gbogbo ilú, olóko kò lè lẹ̀ oko, ọ̀lọ́já kò lè lẹ̀ lẹ̀ sí ọ̀jà rẹ̀ bó tí wù ú mọ̀ nítòrí ogun àwọn ajínigbé. Bèẹ̀ nàà nì ọ̀bọ ẹ̀ sorí nì apá iwọ̀ oòrùn Nàìjíríà. Àwọn ọ̀dọ̀ ibẹ̀ tí sọra wọn di jàgùdà páálí. Ìbọ̀n ló kù tí wọ̀ n fí n̄ digun jalè. Gbogbo bàńkì nì wọn tí fọ̀ tán, kò sì sí ẹ̀ni tó n̄ fí ojú méjèjì sùn mọ̀.

Ipò yí nì orílẹ̀ èdè Nàìjíríà wà bayí láti ọ̀wọ̀ àwọn ọ̀dọ̀ wọn. Ẹ̀ni tí ọ̀rọ̀ kò bá sì yé yóó sọ pé ẹ̀ni ibi nì àwọn ọ̀dọ̀ wọ̀nyí bèẹ̀ ọ̀rọ̀ kò rí bèẹ̀. Ọ̀rọ̀ yí kíí ẹ̀bi ijọba nikan, kí í sì í ẹ̀bi àwọn ọ̀dọ̀ wọ̀nyí ẹ̀bi àwùjọ wa nì. Fún idí èyí, iṣẹ̀ yí fẹ̀ dà bí fitilá olùwádíí tí a fẹ̀ fí tan imọ́lẹ̀; sí ohun tó ẹ̀ okùnfà iwà ipá lówùjọ wa, tí ayé fí dojú rú mọ̀ àwọn ijọba lówọ̀.

Àmúkùn-ún ẹ̀rù rẹ̀ wọ̀ nì ọ̀rọ̀ nàà jẹ́; ò ní òkè lẹ̀ wò ẹ̀ kò wo isàlẹ̀, ẹ̀ gbogbo wa la mọ̀ pé láti kékeré la tíi peékan irókò, torí tó bá dàgbà tán yóó máa gbẹ̀bọ̀ lówọ̀ ẹ̀ni. Láti ipilẹ̀ ilé-ẹ̀kọ̀ aláḱòḱbẹ̀rẹ̀ nì n̄nkan tí wọ̀ wá. Ohun tí iwé ilàna fún ètò ẹ̀kọ̀ ilẹ̀ Nàìjíríà (National Policy on Education, 2004) sọ nì pé èdè abínibí àwọn ọ̀mọ̀ nì a gbọ́dọ̀ ló fún idánílẹ̀kọ̀ fún ọ̀dún mēta àḱòḱ nì ilé ẹ̀kọ̀ aláḱòḱbẹ̀rẹ̀ kí a tó bẹ̀rẹ̀ sí lo èdè Gẹ̀ẹ̀sì láti ọ̀dún kẹ́rin, ẹ̀sẹ̀ ijọba kò kọ̀bi ara sí àmúṣẹ̀ ilàna yíí.

Gẹ̀gẹ̀ bí Fáfúnwá (1989:12) ẹ̀ sọ, lára ànfaàní tí ilàna fífi èdè abínibí bẹ̀rẹ̀ ẹ̀kọ̀ kíkọ̀ fún àwọn ọ̀mọ́dẹ̀ nì:

- * Yóó fún àwọn akẹ́kọ̀ ní ẹ̀kọ̀ tó yé kooro nítòrí pé wọn yóó nì àròjìnlẹ̀ tó mọ̀nyàn lórí nínú èdè abínibí wọn.
 - * Yóó kọ̀ àwọn èwe wa nì àṣà abínibí wọn léyíí tí yóó jẹ́ orisun tí ó lágbára fún itẹ̀sílẹ̀wájú àti àláfíà orílẹ̀ èdè wa.
 - * Yóó jẹ́ ọ̀pákùtẹ̀lẹ̀ fún idídẹ̀ àti idàgbàsókè nípa imọ̀ ẹ̀rọ̀ tiwa-n-tiwa.
- Àmọ̀ ẹ̀sà, dípò kí ijọba ẹ̀ àapọ̀n lórí èyí, se nì wọn tẹ̀pẹ̀lẹ̀ mọ̀ kíkọ̀ èdè ajeji. Ọ̀mọ̀ tí kò sì gbédè, báwo ló ẹ̀ fẹ̀ mọ̀ àṣà? Ọ̀mọ̀ tí kò mọ̀ àṣà, báwo nì kò ẹ̀ níí ya ipánlẹ̀?

Lónà kéjì ẹ̀wẹ̀, ó yẹ ká wo àwọn n̄nkan tó n̄ fa iwà ọ̀dàrà lówùjọ wa, tí ipá ijọba kò fí ká ètò iṣẹ̀lú mọ̀. Tí a bá wò ó dáadà, ọ̀pọ̀ àwọn tó n̄ pe ara wọn nì olóṣẹ̀lú kíí ẹ̀ olóṣẹ̀lú dáadà. Ọ̀jẹ̀lú nì wọn, imọ̀taraṇi nikan, àinítẹ̀lẹ̀lórùn àti ọ̀kánjúwà kò jẹ́ kí wọn mọ̀ odó tí wọn yóó da ọ̀rúnlá sí. Níná owó ilú lónà àitọ̀ kò jẹ́ kí wọn ó pèsè ètò ẹ̀kọ̀ àti iṣẹ̀ fún àwọn ọ̀dọ̀ abarapá. Lórí ọ̀rọ̀ tó jọ mọ̀ èyí, Goke alamu (2013:45) sọ pé:

Ọ̀pọ̀lọ̀pọ̀ ọ̀dọ̀ nì kò ríṣẹ̀ ẹ̀ tí kò sì nì irétí àti sùúrù pé ọ̀jọ̀ ọ̀lā yóó dára. Ìrú àwọn ọ̀dọ̀ báyii, pàápàá èyí tí a kò bá fí iwà ọ̀mọ́lúàbí kọ̀, tí kò sì wà láti ilé tó dára níí dojú jà kọ̀ àwùjọ, tí wọn sì í di adigunjalẹ̀, onífayàwọ̀, agbẹ̀gbòogi àti ajínigbé ... Èhónú nì ọ̀pọ̀ ọ̀dọ̀ n̄ fihàn tí wọn fí n̄ hu iwà ibàjẹ̀. Ipasẹ̀ àwọn ọ̀ṣẹ̀lú wa nì ọ̀pọ̀ ọ̀dọ̀ n̄ tọ...

Tí a bá wo àyọ̀lò òkè yíí, ó hàn gbangba pé ẹ̀bi ọ̀rọ̀ ipá lówùjọ kò yọ̀ ẹ̀nikẹ̀nì sílẹ̀. Atijọba, àtará ilú, gbogbo wa la ẹ̀ okùnfà rẹ̀, pàápàá, àwọn tó wà nì ipò ijọba lóde ònì nì ọ̀pọ̀ wọn kò nífẹ̀ ará ilú, àpo ara wọn nì wọn n̄ jà fún. Wọn kò sì ẹ̀ ètò kankan lórí bí a ẹ̀ máa pèsè ẹ̀kọ̀ tó yanrantí àti iṣẹ̀ fún àwọn ọ̀dọ̀ wa. Kíkì bí àwọn àti idílẹ̀ wọn yóó ẹ̀ di ọ̀lórọ̀ rẹ̀pẹ̀tẹ̀ nikan ló jẹ́ wọn lógún.

Ìṣọ́lá (2013:3), nàà sọ nípa iwà àwọn olóṣẹ̀lú wa nì ilẹ̀ Nàìjíríà báyii”

Ohun tí ó tún wá ba gbogbo rẹ̀ jẹ́ nì tí àwọn àṣàájú olóṣẹ̀lú wa tí wọn kò ní ànfaàní àtikọ̀ iwà ọ̀mọ́lúàbí tí o yẹ kí àṣà tí kọ̀ wọn. Wọn kíí ẹ̀ solóòótọ̀, wọn kò ẹ̀ ẹ̀ gbékẹ̀lẹ̀.

Tí a bá ʃe àgbéyèwò èrò Ìṣòlá òkè yíi wò, ó hàn gbangba pé èkọ́ iwà ọmọ́lúàbí lo sọ̀nù nínú ayé àwọn tó ń ʃe ìjọba wa, olè ní ọ̀pọ̀ wọn. Wọn jẹ olójúkòkòrò. Jẹgúdujẹrǎ ní wọn, àwọn ń kó obitibítí owó jẹ, òfin kíi mú wọn. Àwọn ará ilú ní òfin tiwọn ń mú, bí ará ilú bá ʃeèsì jì ʃu méjì tàbí agbado, wọn a ran irú ẹnì bẹ̀ẹ̀ sí ẹ̀wọn.

Àlámú (2013:47) sọ pé èkọ́ iwà ọmọ́lúàbí láti ilé ʃe pàtàkì tí a bá fẹ̀ ní àwùjọ alálááfíà tí ìṣẹ̀jọba rere ti lè wáyé. Ó sọ pé:

Àwọn òbí nílátì kọ àwọn ọmọ wọn ní iwà ọmọ́lúàbí, wọn ko gbọ́dọ̀ dúró de olùkọ́ nikan pàápáá láyè òde òní tí ètò èkọ́ wa ti foríṣọ̀npọ̀n, tí ìjọba ń wá ọ̀nà láti dá èkọ́ àwọn èdè abinibi ní ilé-ìwé dúró...

Nínú àyọ̀lò òkè yíi, ó hàn pé ihùwásí àwọn olóṣèlú tí ń ʃẹ̀jọba jẹ idíwọ̀ fún ìṣẹ̀jọbaare lórí lẹ̀ èdè wa. Wọn ti fọ̀wọ̀ rọ ojú ʃe wọn sí èkọ́ àwọn ogo wẹ́rẹ́ ʃéyìn. Èyí ló wá jẹ́ kí ọ̀pọ̀ àwọn ọ̀dọ̀ yan kútańtí sí ìjọba lórùn pẹ̀lú iwà ọ̀daran lórí ʃíríṣí tí kò jẹ́ kí àwùjọ gbádùn.

Gégé bí àwọn èniyàn ʃe tẹ̀nu mọ́, èkọ́ èdè àti àṣà ní ó sọ̀nù nínú ètò èkọ́ wa ti ìṣòro wọ̀nyí ʃe dé bá wa lórí lẹ̀ èdè yíi. Tẹ̀lẹ̀tẹ̀lẹ̀, nínú ètò èkọ́ wa àti nínú èkọ́ èdè Yorùbá ní àwọn olùkọ́ tí sáà ń fí ìpilẹ̀ èkọ́ iwà ọmọ́lúàbí lélẹ̀ fún àwọn ogo wẹ́rẹ́. Gbogbo àwọn ewi bíi Tójú Ìwà Rẹ̀, Ìṣẹ̀ ní Oògùn Ìṣẹ̀, kí ní ń ó folè ʃe? (Qdúnjọ, 1961:2,3,41) ní a fí ń kọ́ akẹ̀kọ́ ní iwà ọmọ́lúàbí láwọn ilé èkọ́ nígbà náà tó sì jẹ́ kí àwọn ọmọ́dẹ̀ nífẹ́ ilú wọn. Lóde òní, àṣà ọ̀lájú ọ̀yìnbo ló gbòde, èyí sì ti fa àkóbá bá àwùjọ wa bí gbogbo wa ʃe ríi lóde òní tí ohun gbogbo ʃe dàrú.

Tíṣọ́rì Ìṣàmúlò

A kí í sorò lódò kí làbẹ̀lábẹ̀ ó má mọ́. A kò le ʃe irúfẹ́ ìṣẹ̀ yíi láì gbé ka orí tíṣọ́rì kan pátò. Ídì ní pé tíṣọ́rì ní lámẹ̀yító gbọ́dọ̀ fí ʃe àtẹ̀gùn wọ inú ìṣẹ̀ tó fẹ́ túpalẹ̀ ibáà ʃe ewi, eré oníṣe tàbí itàn àròsọ, dandan ní kí lámẹ̀yító ló ìṣẹ̀ rẹ̀ mọ́ tíṣọ́rì kan pátò.

Fánilólá (1987), tú àṣírì pé ọ̀kan lára idí tí ìṣẹ̀ àwọn lámẹ̀yító àtíjọ kò fí jẹ́ itẹ̀wọ̀gbà ní pé wọn kò gbé ìṣẹ̀ wọn lórí tíṣọ́rì pátò. Ó wá sọ pé bí ìṣẹ̀ lámẹ̀yító kan yóò bá jẹ́ itẹ̀wọ̀gbà, dandan ní kí a lo tíṣọ́rì kan tàbí jù bẹ́ẹ̀ lọ. Adéyẹmí (2006:9) sọ pé lámẹ̀yító le ló ju tíṣọ́rì kan lọ ʃùgbọ̀n ó fẹ̀nu rẹ̀ jóná pé ìwádíí tí kò bá fí tíṣọ́rì kan ʃe ọ̀pákùtẹ̀lẹ̀ jẹ́ ọ̀fùtùfẹ̀tẹ̀.

Nínú àpilẹ̀kọ́ yíi, tíṣọ́rì ifojú-ìmọ́-ìbára-ẹ̀ni-gbẹ̀pọ́-láwùjọ́ ti àwọn kan mọ́ sí soṣíṣíṣí lítírẹ̀ṣọ́ la yàn láàyò fún ìṣẹ̀ yíi. A ʃe àkíyèsí pé tíṣọ́rì tó jẹ́ mọ́ bí ẹ̀lẹ̀gbẹ̀jẹgbẹ́ ʃe ń ʃe àṣepọ́ láwùjọ́ àti ipa tí gbogbo nńkan wọ̀nyí ní sí imúduró tàbí ìṣòro àwùjọ́ ló bá kókó àpilẹ̀kọ́ yíi mu.

Àwọn onímọ́ ìṣàájú jẹ́ kó di mímọ́ fún wa pé ọ̀rọ́ ti a pè ní soṣíṣíṣí jẹ́ jade nínú ìṣẹ̀ onímọ́ ìjìnlẹ̀ ará Faransé kan tí orúkọ rẹ̀ ńjẹ́ Taine láàárín ọ̀dún 1828 sí 1893. Ojú ìmọ́ sáyẹ̀nsì ló fí gbé èrò rẹ̀ kalẹ̀. Láti ìgbà náà ní àwọn ẹ̀ka èkọ́ miiṣàràn ti ń ʃe àmúlò ìmọ́ náà.

Ọ̀gúnṣínà (1987:18) jẹ́ kó di mímọ́ fún wa pé abala èkọ́ méjì ní a papọ́: soṣíṣíṣí àti lítírẹ̀ṣọ́ lẹ́yí tó túmọ́ sí pé níṣe ní a ń fí ojú ìbágbẹ̀pọ́ àwùjọ́ wo itúpalẹ̀ ìṣẹ̀ lítírẹ̀ṣọ́. Adeyemi (2006:29) jẹ́ ka mọ́ ohun tí tíṣọ́rì yíi dá lé lórí gan-an:

Ọ̀kan lára èròngbà soṣíṣíṣí ní láti wọ́ye àwùjọ́ jìnlẹ̀ nipa lílo ọ̀gbọ̀n ìmọ́ sáyẹ̀nsì nítorí soṣíṣíṣí jì a máa wá ọ̀nà láti dàhùn àwọn ibeèrè bíi: báwo ní ó ʃe ń síṣẹ́? Kí ló fa ìduró àwùjọ́? Kí èyí tó le ʃeé ʃe, ìgbélẹ̀wọ̀n a máa wáyé lórí ètò àwùjọ́, ètò ọ̀rọ́ ajé, ètò ìṣelú àti àwọn nńkan miiṣàràn tí ó ń parapọ́ jẹ́ ètò àwùjọ́.

Ohun tí a rí fàyo nínú ọ̀rọ́ tó wá lókè yíi ní pé gbogbo ohun tó rọ́ mọ́ àwùjọ́ kọ́ra wọn ní, kò sí èyí tó dá dúró àti ọ̀rọ́ ẹ̀sin, ọ̀rọ́ ajé, ìṣelú, ètò èkọ́ àti bẹ́ẹ̀ bẹ́ẹ̀ lọ ló ní ipa tí wọn ń kó láti jẹ́ kí àwùjọ́ rí bó ʃe rí. Gbogbo wọn ló ní nńkan ʃe pẹ̀lú bí àwùjọ́ yóò ʃe tòrò tàbí bí nńkan ʃe ń dàrú ní àwùjọ́.

Conte (1974:37) jẹ́ ọ̀kan lára àwọn tó kọ́kọ́ lo ìmọ́ yíi fún itúpalẹ̀ ìṣẹ̀ lítírẹ̀ṣọ́. Ó sọ bá yíi:

Sociology has its mandate; the study of all other institution such as marriage, the family, organised religion and crime, of all other systems of social relationship such as class, ethnic and minority groups and of social processes.... (ohun to jẹ́ ìmọ́ soṣíṣíṣí logun ní ìwádíí nipa onírúúrú nńkan tó jẹ́mọ́ ẹ̀dá ọ̀mọ̀niyàn láwùjọ́ bí eto ìgbéyàwó, ètò

mòlélbí, èsin, iwa ipá lówùjọ àti bí àwọn onírúurú èyà àti èniyàn Ẹ n rú ibáṣepọ̀ pẹ̀lú ara wọn...)

Èrò Conte òkè yìí Ẹ pàtàkì púpọ̀ ó sì Ẹ rẹ́gí pẹ̀lú ohun tó wà lókàn Ògúnṣínà (1987:21) nígbà tó sọ pe:

Sociology of literature therefore is an attempt to understand the inter relationship between literature and the society... that is because works of art are not interdependent of their society. Literature is language in action... Ósoṣíṣíṣí lítírésọ̀ jẹ́ ọ̀nà àti wo ibáṣepọ̀ tó wà láàárín lítírésọ̀ àti àwùjọ̀níní ìdì ní pé iṣẹ́ ọ̀nà kò dá dúróń ara àwùjọ̀ ló wàh Lítírésọ̀ jẹ́ iṣẹ́ ọ̀nà tí a fí èdè Ẹhnnhò

Ìdì níyí tí àwọn onímọ̀ lítírésọ̀ Ẹ gbà wí pé àwòjìjì àwùjọ̀ ní iṣẹ́ ọ̀nà jẹ́ tí ó n fí ipin ojú àwùjọ̀ hàn àwùjọ̀.

Ẹwẹ́, àwọn onímọ̀ yìí jẹ́ kó di mímọ̀ pé kíí Ẹ kíkí fifi àṣírí àwùjọ̀ hàn nikan ní lítírésọ̀ máa n Ẹ. Wọn ló máa n kópa lórí Ìmúdúró àwùjọ̀. Wallek àti Warren (1956) tóka pé;

The writer does not only influence the society. Art not merely reproduces life but also shapes it. (Kí í Ẹ wí pé òhńkọ̀wé n kópa lórí àwùjọ̀ nikan ní. Iṣẹ́ ọ̀nà kíí Ẹ àfihàn àwùjọ̀ lásán, ó jẹ́ ọ̀nà tí a lè tún àwùjọ̀ Ẹ)

Nítorí nàà, tíṣí pàtàkì ní imọ̀ soṣíṣíṣí jẹ́ fún itúpalẹ́ iṣẹ́ lítírésọ̀ kan. Ó wúlò fún Ẹṣe àgbéyẹ̀wò iṣẹ́ ọ̀nà kan nípa wíwọ̀ irú iṣẹ́ bẹ́ẹ̀ látàrí àti mọ̀ ihà tí òhńkọ̀wé kọ̀ sí ètò àwùjọ̀ nínú iṣẹ́ rẹ̀.

Ìdàgbàsókè Àwọn Ogo Wẹ̀rẹ̀ Àti Ètò Ìjọba Tó Dára Nínú Ìwé Kúyẹ̀ Látí Qwọ̀ J.F. Qdúnjọ̀

Qdún (1964) ní ọkan lára àwọn àgbà ọ̀jẹ̀ òhńkọ̀wé Yorùbá kọ̀ iwé itàn àròsọ̀ Kúyẹ̀. Ilé iṣẹ́ African University Press Ibàdàn sì lo gbé iwé nàà jáde.

Orí mèjìdínlāáádóta ní òhńkọ̀wé pín itàn nàà sí tó sì gba ojú iwé mọ̀ kàndínlógófà. Itàn nàà dá lórí ọ̀mọ̀dékúnrin kan tí a n pé ní Kúyẹ̀. Orúkọ̀ tí wọn fún ọ̀mọ̀ yìí ní nńkan Ẹ pẹ̀lú bí a Ẹ bí ọ̀mọ̀ nàà nítorí ọ̀jọ̀ tí a bíí ní iyá rẹ̀ kú. Rògbòdiyàn ikú iyá rẹ̀ kò sì jẹ́ kí a rẹ̀ni gbée nínú èjẹ̀. Ìgbà tí wọn tó gbée, èjẹ̀ tí rọ̀ sínú etí rẹ̀, ó sì tipa bẹ́ẹ̀ di odi àti adití. Iyá rẹ̀ àgbà tó sì gbe ọ̀mọ̀ yìí kò pé tí òun nàà fí dàgbere fáyẹ̀. Kúyẹ̀ wá di ọ̀mọ̀ òrukàn pátápátá látí ọ̀mọ̀ oṣù mēfà péré. Iyá Alata kan ló sì gba ọ̀mọ̀ nàà tójú sùgbọ̀n a á Ẹ bí iyá kò le jọ iyá, a á Ẹ bí babá kò le jọ babá. Àṣe se ní iyá nàà tí kókọ̀ rò pé òun yóò sọ kúyẹ̀ di ọ̀mọ̀, nígbà tí ọ̀mọ̀ nàà sì n dàgbà tí kò le sọ̀rọ̀, tí kò sì gbọ̀ran, inú iyá Alata bàjẹ̀, ó wá bẹ̀rẹ̀ sí dẹyẹ̀ sí ọ̀mọ̀ nàà. Kò sì náání bóyá ọ̀mọ̀de nàà jẹun tàbí kò jẹun. Ìgbà tí ọ̀mọ̀ yìí kò rí itójú, òun nàà a sere lọ̀ sí Ìgboro. Ó sì n fẹnu relẹ̀ jẹ́ káàkiri. Ibi tí oorun bá bá ọ̀wọ̀ lẹ̀wọ̀ n sùn ní ọ̀rọ̀ rẹ̀ dà. Kò sì sí aṣọ̀ kan sàń-án lára rẹ̀. Báyí ní Kúyẹ̀ Ẹ di asunta látí kẹ́kẹ́ pínńsín.

Ọ̀jọ̀ tó jẹ́ àbúró iyá Kúyẹ̀ ló wá lọ̀ mu-un sọ̀dọ̀. Àjíkẹ̀ tii Ẹ iyáwó rẹ̀ kò jẹ́ kí ọ̀mọ̀ nàà fọ̀kàn balẹ̀. Ẹ lo ro ọ̀mọ̀ nàà pín pátápátá, a sì máa sọ̀ àwọn ọ̀rọ̀ kòbákùgbé sí ọ̀mọ̀ nàà bí:

Oríṣi irunbi wo ní Bàbà Tundé wá gbé sí Ile yìí gan-án?. Ẹ bí a o tilẹ̀ jẹ́ ọ̀pọ̀lọ̀, à sì jẹ́ èyí tí ó lẹyin. Ẹ wo ọ̀jọ̀ tí mo tí n sọ̀ pé kí ó gba ọ̀mọ̀ ọ̀dọ̀ fún mí tí ó wá lọ̀ gba kùkù-ń-dikùn. Kí ní kí a tí Ẹ irú iwọ̀nyí sí?.

Kí ó sá à Ẹ, kí ó wa gbé kúta-ń-ti rẹ̀ kúrò nínú ilé fún mí (Ojú iwé 1)

Àyọ̀lò òkè yìí ní ọ̀rọ̀ tí Àjíkẹ̀ máa n sọ̀ sí Kúyẹ̀. Ó sì tí fí hàn pé yóò máa fí iyá jẹ́ ọ̀mọ̀ nàà. Èyí kò pé kí wọn tọ̀ ọ̀mọ̀de nàà yálá nínú ilé tàbí kí wọn fí sẹnu èkọ̀sẹ̀ tàbí rán-án ní ilé-ẹ̀kọ̀. Nítorí èyí, Ọ̀jọ̀ tí i Ẹ ọ̀kọ̀ Àjíkẹ̀ kò mọ̀ ojú tó fí mú ọ̀mọ̀ nàà jáde. Èyí ló mú Kúyẹ̀ dé ilé Àlàbí.

Iyá Akin tó jẹ́ iyáwó Àlàbí nàà tún fí peṣeṣe iyá jẹ́ ọ̀mọ̀ nàà. Ó sì máa n nà-án nígbà kúùgbà. Ní ọ̀jọ̀ kan, ẹja àgẹyan tí iyá Akin sè sínú ọ̀bẹ̀ tí Adiyẹ̀ dànù ló mú kí iyá Akin fọ̀ ikòkò ọ̀bẹ̀ mọ̀ Kúyẹ̀ lórí. Ọ̀rọ̀ nàà sì di rògbòdiyàn nítorí ọ̀mọ̀ nàà dákú, àfí Ìgbà tó dé ilé iwòsàn, ọ̀lọ̀pàá sì mú Àlàbí àti iyáwó rẹ̀, Ìgbà tí ara Kúyẹ̀ yá ní ilé iwòsàn, inú Ìgbà ló sálo.

Onírúurú irírí ni Kúyè ṣe alábaápàdè nínú igbó náà pàápàá jùlò, ọ̀nà ọ̀nṣe ṣí fún un nínú igbó, ojú Adépàtè tó jẹ ojúbọ kan báyii. Bí àwọn ará ilú ṣe ń gbé ọ̀nṣe wá, tí Kúyè sí ń jẹ ọ̀nṣe náà jẹ kàyéfi fún àwọn ará ilú. Wọn rò pé iwin lo ń ṣe bẹ̀ẹ̀ lál mò pé Kúyè ni. Bákán náà, Kúyè ṣe alábaápàdè Kogí tó jẹ ọ̀gá ọ̀lọ̀ṣà kan. Kogí yìí sì olórí ẹgbẹ̀ adigunjalè kan tí wọn fi igbó náà ṣe ibùgbé. Kogí yìí sì pinnu àti ran Kúyè lówò. Àtíjẹ àtimu, àtiná, àtilò kò sì jẹ ẹ̀ṣòro fún Kúyè mò.

Ìjàkadì ti Kúyè bá Ṣege tó kojú Àrẹ̀mọ̀ Baálè jà tó sì borí ló padà sọ Kúyè di èniyàn pàtàkì. Ní igbèyìn, Kúyè jẹ ẹ̀so igi iwòsàn ó sì gbọran, ó sì tún le sọrò. Inú Kogí dùn sí èyí, ó sì sètò bí Kúyè ṣe padà sí abà Ẹgbéjòdá níbi ti baálè ti fi oyè Balógun dá Kúyè lólá. Kúyè sì di olówó àti ọ̀lórò ní igbèyìn ayé rẹ.

Bí a bá wo itàn yìí, ó ṣe rẹ́gí pẹ̀lú ẹ̀ṣẹ̀lẹ̀ àwùjọ̀ wa lóde ọ̀nì. Ìdì nìyí ti àwọn kan ṣe gba wí pé àwòyeróyè ni àwọn ònkòwé oníṣe ọ̀nà nítorí wọn le wo Ẹ̀aàkun ọ̀jọ̀ iwájú kí ẹ̀ṣe wọn sì tọka sí àwọn nṁkan ti yóò máa Ẹ̀lẹ̀ lówùjọ̀ ní àwọn igbà tó ń bọ. Ọ̀gúnṣínà (1987:8). Tí a bá wo itàn yìí ní ẹ̀ṣewé kú pẹ̀lú àwùjọ̀ Nàìjíríà ọ̀de ọ̀nì, gbogbo rògbòdìyàn lórilẹ̀ ẹ̀dè yìí lóní la lè sọ pé àfowòfà ní, àwa gan-an la sọ òkò sí ilẹ̀ agbọn tí agbọn fi ń ta wá báyii.

Gégé bí itàn yìí ṣe fi hàn, ọ̀mọ̀ ti a kò tọ́ dáadàá, tí kò kàwé dójú àmì, tí kò sì kọ́ ẹ̀ṣe gidí sọwọ̀ ti fi hàn gbangbà pé yóò jẹ ẹ̀ṣòro sí ilú lórùn. Yorùbá bọ̀ wọn ní ọ̀mọ̀ ti a kò kọ̀ ní yóò gbé ilẹ̀ ti a kọ̀ tà. Àwùjọ̀ kùna lórí ọ̀rọ̀ Kúyè tí ó jẹ olú ẹ̀dà itàn inú iwé ti a lò yìí, ó sì di asùnta àti ẹ̀ni tó ń gbé inú igbó kiri, ó dàpọ̀ mò ẹgbẹ̀ adigunjalè bó tilẹ̀ jẹ wí pé oun kò jalẹ̀ nítirẹ̀, sùgbọn ara wọn ló ti pilẹ̀ ọ̀rọ̀ rẹ̀. Kókó ti ònkòwé fẹ̀ fi kọ̀ wa ti farahàn, oun tó ń wí ní pé ọ̀wọ̀ tó bá dilẹ̀ ni ẹ̀ṣù ń bẹ̀ nísẹ̀. Ojúṣe àwùjọ̀ ní láti tójú àwọn ọ̀go wẹ̀rẹ̀ wọn bí i bẹ̀ẹ̀ kọ̀, bí wọn bá dàgbà diẹ̀, ayonilẹ̀nu ni wọn yóò dà sí àwùjọ̀ lórùn. Fún àpẹ̀rẹ̀ ní ojú iwé kẹ́fà itàn náà, ònkòwé tọka sí bí Kúyè ṣe di asùnta báyii;

...ó wá ríi kedere pé ọ̀mọ̀ èniyàn òun ti òun ti rí
gbèhin nígbà tí ó wá ní pólóró ní o ti dàgbà tó bẹ̀,
ó sì ti di ọ̀mọ̀ asùnta àti anùmádàárò nípa àìsì itójú
kan rárá.

Àyọ̀lò òkè yìí fi hàn pé àìsì àmójútó ló máa ń sọ àwọn ọ̀mọ̀ di asùnta.

Ibẹ̀ ni wọn sì ti ń ṣe alábaápàdè onírúurú ọ̀mọ̀ burúkú tó ń kọ̀wọn ní iwàkuwà àti ẹ̀ṣekúṣe. Àwọn miiran a tipasẹ̀ bẹ̀ẹ̀ di amugbó, adigunjalè, apaniyan, ajinigbé, fàyawó, aṣewó àti bẹ̀ẹ̀ bẹ̀ẹ̀ lọ. Àwọn ọ̀mọ̀ tó ń pe ara wọn ní “Boko Háraàmù” tó ń pàniyan ní ipakúpa lóke ọ̀ya wònyí, ṣe bí ilẹ̀ kan ni wọn ti bí wọn. Nínú iròyin ilẹ̀ ẹ̀ṣe “NTA” ti apapọ̀, ti ọ̀jọ̀ kẹ́jọ̀ ọ̀ṣù kẹ́jọ̀ nínú ọ̀dún 2015 yìí, wọn ṣe àfihàn ọ̀dọ̀mọ̀de méjì tí ọ̀jọ̀ orí wọn kò ju ọ̀gún ọ̀dún ti wọn darapọ̀ mò ẹgbẹ̀ aṣekúpani ISIS. Ṣe bí ilẹ̀ kan ni wọn ti bí wọn. Gbobo iròyin tó ń jáde nípa àwọn ọ̀dọ̀ wa báyii, kò sì èyí tó dára nibẹ̀, iwé iròyin kò sì yé gbé onírúurú iwà ibàjẹ̀ tí wọn ń ṣe ni àwùjọ̀ jáde.

Ohun tó jẹ kí ọ̀kàn àwọn ọ̀dọ̀ wònyí ẹ̀bọ̀, ti wọn sì pinnu àti lòdì sí àwùjọ̀ ní pé wọn lérò pé àwọn kò le jẹ itẹ̀wọ̀gbà fún àwùjọ̀ mò. Ọ̀pọ̀ wọn sì gbà láti máa gbé inú igbó, gárẹ̀jì, inú ọ̀jà, abẹ̀ bírijì, inú gótà àti ibi kọ̀lọ̀ fin-kọ̀lọ̀fin gbogbo tó sí jẹ ibi ibùba àwọn amòòkùn-sikà. Ní ojú iwé 65, lẹ́yìn ti Kúyè ti sa wọ̀ igbó lọ, ní ọ̀jọ̀ kẹ́ta, ó já sí abúlẹ̀ kan sùgbọn o pinnu láti má lọ sí ibẹ̀ fún ibèrù wí pé òun le má jẹ itẹ̀wọ̀gbà. Onírúurú èrò sì ń dà ọ̀kàn rẹ̀ láàmù pé:

Irú àwọn èniyàn wo ni oun ń lọ bá nínú
abúlẹ̀ náà? Njẹ̀ bí òun rò pé èniyàn rere
ni wọn tí wọn sì jẹ ẹ̀ni ibi àti ẹ̀hànnà
èniyàn ńkọ̀? Tàbí bí òun dé ibẹ̀ ti òun sì
lọ bọ̀ sí ọ̀wọ̀ àwọn ti ó ń wá òun kiri?

Irúfẹ̀ èrò wònyí ló túbò ń jẹ kí àwọn ọ̀mọ̀de yan ipànlẹ̀ bí wọn bá ti rò pé àwùjọ̀ kò kọ̀ ihà rere sí àwọn. Èyí náà ló fàá tí ọ̀pọ̀ wọn ṣe jẹ iyọnu sí idàgbàsókè ilú. Wọn jẹ idíwọ̀ fún ẹ̀ṣẹ̀jọba rere. Ọ̀pọ̀ wọn ló ń fa rògbòdìyàn ilú bí irú àwọn ọ̀mọ̀ Àlùmójìrì lókè ọ̀ya. Àìsì itójú ọ̀bí ló sọ wọn dà bẹ̀ẹ̀. Wọn sì jẹ wàhálà fún àbò ilú. Àwọn oníṣe búburú a máa rí wọn lò fún ẹ̀ṣe ibi wọn. Irú àwọn bẹ̀ẹ̀ ló ń ba ọ̀pa epo, wáyà iná mọ̀námóná, ilẹ̀ ẹ̀ṣe ijọba àti bẹ̀ẹ̀ bẹ̀ẹ̀ lọ jẹ lẹ́yí ti ijọba ti nàwó gọ̀bọ̀ lẹ̀ lórí.

Tí a bá wo ọ̀rọ̀ ikeyin ti Kúyè sọ, ó máa yé wa pé kò yẹ kí àwùjọ̀ dàgunlá sí àwọn ọ̀go wẹ̀rẹ̀ wònyí, ó yẹ kí a tójú wọn nítorí ọ̀la. Ní ojú (iwé 118), ó sọ báyii pé:

Kúyè ní orúkọ mímí ó sì ní idí pàtàkì ti wọn ṣe
sọ mi bẹ̀hèn Mo sì wá dúpẹ̀ lówò Ẹ̀lẹ̀dàá mí pé

bí ikú ti yẹ lórí mi ni ọ̀nà àrà ní ọ̀jọ̀ ti a bí míń
bákan náà ni mo di ẹnì ti ó bó lówó àròpin ẹ̀dá
ní ọ̀jọ̀ ọ̀nín

Bí a bá wò ó, àwọn ọ̀mọ̀de kí í ẹ̀ ẹ̀ àwọn tó yẹ ka ròpin lówùjọ. Bó ti wù
kí ọ̀rọ̀ wọn rí, kò yẹ kí a fojú tẹ̀mbẹ̀lú wọn. Ilé la ti n kẹ̀sọ̀ ròde, láti ilé ni ó
ti yẹ kí gbogbo ọ̀bí mójú tó àwọn ọ̀mọ̀ wọn.

Àgbálogbábọ̀

Bí a bá gbálé gbàta, orí àkítàn láá dari rẹ̀ sí, gégé bí ọ̀wé Yorùbá. Fún idí
èyí, ibi tí a fẹ́ fí àdàgbá àpílẹ̀kọ̀ yíi rọ̀ sí ni imọ̀ràn ti a fẹ́ fún àwọn ọ̀bí,
ìjọba àti àwọn ọ̀nṁkọ̀wé Yorùbá lórí ọ̀nà àbáyọ̀ sí isẹ̀lẹ̀ tó wà nílẹ̀ yíi.

Gégé bí a ti mò pé ilé ni a ti ń kẹ̀sọ̀ ròde, gbogbo ọ̀bí ní láti mójú tó
ọ̀mọ̀ wọn. Ọ̀bí gbọ̀dọ̀ tó ọ̀mọ̀ wọn dáadàa, kí gbogbo ọ̀bí ran ọ̀mọ̀ wọn ni
ilé ẹ̀kọ̀, kí wọn sì jẹ́ kí wọn kó isẹ́ ọ̀wó tó wù wọn. Bákan náà, àwọn tó n
sètò ẹ̀kọ̀ gbọ̀dọ̀ rí i pé ẹ̀kọ̀ èdè àti lítírẹ̀şọ̀ abíníbí jẹ́ kànnpá lára ẹ̀kọ̀ wọn.
Èyí yóó jẹ́ kí wọn ní imọ̀ tó péye nípa iwà ọ̀mọ̀lúàbí lówùjọ̀ wọn. Bákan
náà, ìjọba gbọ̀dọ̀ ríi pé wọn sètò ẹ̀kọ̀ ọ̀fẹ́ fún gbogbo ọ̀go wẹ̀rẹ̀. Àwọn tí
kò bá le tẹ̀sìwájú nínú ẹ̀kọ̀ wọn ni kí wọn sètò ẹ̀kọ̀sẹ́ ọ̀wó fún, kí ìjọba sì
báwọn ra irin isẹ́ ti wọn yóò máa lò. Nígbà tí a bá sẹ̀yí ni ilú sẹ̀şẹ́ le ní
ifòkànbàlẹ̀, tí ìjọba sì le ráyè ronú sètò isẹ̀jọba tó dára.

Ìwé Ìtókasi

Adéyemi, L. (2006). *Tíọ̀rì Lítírẹ̀şọ̀ Ní Èdè Yorùbá*. Ìjẹ̀bú Òde,
Shebiotimo Publications.

Conte, O. (1974). *The Foundation of Sociology*. London: Oxford
University Press.

Fánilọ̀la, K. (1987). "Gbanjo Tíọ̀rì fún Lítírẹ̀şọ̀ Yorùbá" nínú Láderin,
ìwé Àtígbàdégba Ègbé Akẹ̀kọ̀ọ̀ Èdè Yorùbá ti Yunifasitì Ìlọ̀rín 2 ọ̀jú
ìwé 30-50.

Fáfúnwá, A. (1989). *Education in Mother Tongue*. Ìbàdàn: The Ife
Primary Education Research Project. UPL.

Federal Government of Nigeria (2004). *National Policy on Education*
4th Edition. NERDC Press.

Ìsọ̀lá, A. (2010). *Making Culture Memorable Essays on Language,
Culture and Development*. Ìbàdàn: Hope Publications.

Ìsọ̀lá, A. (2013). Kin ni a fẹ́ máa fí èdè Yorùbá ẹ̀? *Ìdánílẹ̀kọ̀ọ̀ ikẹ̀kọ̀ọ̀*
gboyè kerin. Adekunle Ajasin University, Akungba-Akoko.

Obafemi, O. (1997). *Literature and Society on the Border of
Discourse. Inaugural Lecture*, University of Ilorin.

Ògúnsínà, B. (1988). "Ònṁkọ̀wé Yorùbá àti Ìdàgbàsókè Orílẹ̀-èdè
Nàìjíríà". *Ifẹ Annals of the Institute of Cultural Studies* 2 pp. 84-93.

Ògúnsínà, B. (1992). *The Development of the Yorùbá Novel*. Ìbàdàn:
Gospel Faith Mission Press.

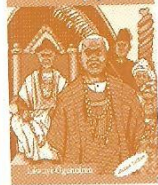
Okediji, O. (1995). "Ìpa ti Lítírẹ̀şọ̀ ní Lówùjọ̀" Láderin. *Ìlọ̀rín* 7 ọ̀jú ìwé
9-30.

Qdúnjọ, J.F. (1964). *Kúyẹ*. Lagos: African University Press.

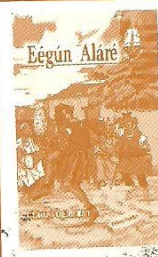
Taine, I. (1977). *The Sociology of Literature*. London: Paladin
Publishers.

Wellek, R àti Warren, A. (1956). *Theory of Literature*. London: Cox
and Wyman Ltd.

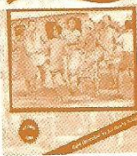
Aare-Agò
Arikuyeri

Eégún Alaré

ÈKÓ ÈDÈ YORUBÁ
ODE OMI
ÌYÈ KÈKÈ

KEKERE EKUN
A. Mabinla

Ara kókó Àṣà Yorùbá ni ìwà ọmọlúabí, ètò mọlẹbí, ìkínì, ìbọwọfágbà, ìbágbẹ̀pọ̀ ẹ̀dà ní àlàáfíà àti ètò ìṣelú láísí jàgídíjàgàn.

Lóde òní, àlábọ̀rùn ti di ẹ̀wù. Ibi tí a fojú sí lórí Lítíresọ àti Àṣà Yorùbá, ọ̀nà ò gbabẹ̀ lọ. Èyí ló mú Egbẹ̀ Akọ̀mọ̀lédè àti Àṣà Yorùbá, Nàìjíríà ẹ̀ ṣẹ̀ ìwádíí àṣekára nípa ìṣẹ̀rùbàlú tó di tọ̀rọ̀- fọ̀n-kálé ní ilẹ̀ wa.

Èyí náà ló sì tún sokùnfà àkòrí àpérò ti ọ̀dún yìí léte àti wá ọ̀nà àbáyọ̀ kúrò nínú ìṣòro náà, kí ìṣẹ̀rùbàlú sì di ohun ìgbàgbé.

Àwọn onímọ̀ tún ti túṣù deṣalẹ̀ ìkòkò, wọn sì ti ẹ̀ àwárí ilò Àṣà àti Ìṣe Yorùbá ọ̀un ọ̀nà láti kápá ìṣẹ̀rùbàlú ní àwùjọ̀ wa.

Àbọ̀ ìṣẹ̀ ìwádíí wọn rèé, ẹ̀ kà á kí ẹ̀ sì bu omi ọ̀gbọ̀n àti ìmọ̀ wọn mu.

Macmillan
Nigeria
ISSN 1118-2482